

УДК 159.9.07:343.843

DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2019.1.11>**ЄВГЕН ЮХИМОВИЧ БАРАШ,***доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України,
Інститут кримінально-виконавчої служби (м. Київ);* <https://orcid.org/0000-0002-4289-2719>;**ЮЛІЯ ЮРІЇВНА БОЙКО-БУЗИЛЬ,***кандидат психологічних наук, доцент,
Інститут кримінально-виконавчої служби (м. Київ);* <https://orcid.org/0000-0002-1715-4327>,
e-mail: b-byu@ukr.net;**МАРИНА МИХАЙЛІВНА ЧИЧУГА,***кандидат психологічних наук,
Інститут кримінально-виконавчої служби (м. Київ);* <https://orcid.org/0000-0002-9679-1964>

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ЗВІЛЬНЕННЯ

Презентовано узагальнені результати теоретико-емпіричного дослідження показників соціально-психологічної готовності засуджених, яким до звільнення з установ виконання покарань залишилося менше 6 місяців. Обґрунтовано необхідність удосконалення чинної державної програми підготовки засуджених до звільнення.

Ключові слова: засуджений, покарання, звільнення, когніція, емоція, рефлексія, соціально-психологічна готовність.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Звільнення від відбування покарання є обов'язковою складовою діяльності органів та установ кримінально-виконавчої системи України, позаяк будь-яке покарання завжди передбачає момент звільнення від нього. Звільнення з місць позбавлення волі є логічним завершенням відбування покарання кожним засудженим і кульмінацією закінчення кримінально-виконавчих правовідносин.

За своєю природою воно передбачає відновлення втрачених засудженим соціальних ролей і початок нового життя у суспільстві, що змінилося за час відбування покарання. Зважаючи на це, такий процес є досить специфічним, оскільки як сама особа засудженого знає змін, так і суспільство не завжди готове до безоціночного прийняття того, хто перебував у конфлікті із законом. Тому, крім юридичних питань, потребують обов'язкового врахування і соціально-психологічні аспекти готовності самих засуджених до звільнення з установи виконання покарань.

Стан дослідження проблеми

Вивченням спектру питань підготовки засуджених до звільнення опікувалося багато

вчених і практиків, серед яких варто згадати О. М. Джужу, О. М. Жук, О. Г. Колба (юридико-правова база звільнення від відбування покарання), М. В. Романова (сутнісна природа звільнення від відбування покарання), О. В. Бецу, Т. В. Кушнірову (постпенітенціарний патронаж осіб, які відбули покарання), В. М. Синьова, С. І. Скокова, М. О. Супруна, В. І. Кривушу (педагогіка та психологія відбування покарання), В. М. Калівошка, В. В. Сулицького, В. В. Хведчука (супровід засуджених перед звільненням) та ін.

Серед останніх ґрунтовних досліджень варто згадати наукові нароби І. С. Яковець, яка спільно з авторським колективом у методичному посібнику «Пенітенціарна пробація. Повернення в суспільство» розкрила юридичні та соціальні аспекти підготовки засуджених до звільнення, методичний посібник за редакцією Т. В. Журавель та Ю. В. Пилипас «Підготовка до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження або позбавлення волі на певний строк, у тому числі неповнолітніх» і монографію «Теоретичні та прикладні проблеми соціальної адаптації осіб, звільнених з місць обмеження або позбавлення волі» за загальною редакцією академіка НАПрН України В. І. Борисова та професора А. Х. Степанюка.

Однак питома вага наукових розвідок не містить визначення сутнісних особливостей саме соціально-психологічної готовності засуджених до життя після ізоляції та виокремлення інструментів правослухняної поведінки за межами установ виконання покарань.

Мета і завдання дослідження

Мета дослідження – визначити особливості підготовки засуджених до життя на волі через призму їх соціально-психологічної готовності до звільнення. *Завдання*: а) розкрити сутність інституту покарання й інституту звільнення; б) виокремити труднощі у підготовці засуджених до звільнення з установ виконання покарань; в) визначити особливості показників соціально-психологічної готовності засуджених до звільнення; д) указати на специфіку підготовки засуджених до життя на волі.

Наукова новизна дослідження

Урахування психологічних і соціально-демографічних особливостей, ризиків і криміногенних потреб засуджених сприятиме вдосконаленню системи їх підготовки до звільнення. Отримані результати теоретико-емпіричного дослідження визначать вектори й орієнтири вдосконалення програми підготовки засуджених до звільнення.

Матеріали та методи дослідження

Покарання історично виникло як соціальний інститут, покликаний карати за порушення нормативних норм, відновлювати рівновагу та вирівнювати справедливість у суспільстві і, головне, виправляти «викривлену» особистість, яка потрапила у тенета правової деформації та власної безвідповідальності. Покарання насамперед передбачає взяття відповідальності за власні дії засудженим до позбавлення волі, де кримінально-виконавча система як уповноважений орган та представник держави покликана здійснювати контроль над правомірністю реалізації обраної міри покарання; також метою покарання є виправлення, повторна соціалізація (спочатку десоціалізація, а потім ресоціалізація) особи та підготовка її до відновлення втраченого соціального життя та зв'язків.

Поряд з інститутом покарання необхідно говорити і про інститут звільнення як про логічне завершення процесу виконання покарання та законодавчу гарантію для осіб, засуджених до відбування кримінальних покарань [1, с. 13]. Звільнення від відбування покарання є нічим іншим, як процесом завершення здійснення впливу на засуджену особу з метою її

повернення до соціально-нормативного життя в суспільстві, що передбачає підготовку до останнього.

Кримінально-виконавчий кодекс України¹ у главі 24, ст. 156 передбачає надання допомоги особам, які звільняються з місць відбування покарання. Зокрема, у п. 1 указується, що «не пізніше ніж за три місяці до закінчення строку покарання у виді обмеження або позбавлення волі на певний строк організуються здійснення заходів щодо сприяння засудженим, які готуються до звільнення». Підготовка до звільнення передбачає заходи піклування, а саме реалізацію державної програми диференційованого виховного впливу на засуджених «Підготовка до звільнення», проведення профілактичних бесід і психологічних тренінгів з метою роз'яснення прав і можливостей засуджених після їх звільнення та підготовки до життя без режиму й примусу.

Підготовка до звільнення є складовою частиною процесу виправлення та ресоціалізації засуджених, становлення на життєву позицію, яка відповідає соціальним нормам², і безпосередньо орієнтується на підвищення соціально-психологічної компетентності та здатності долати життєві труднощі, пов'язані з тривалою соціальною ізоляцією.

Технологічно алгоритм підготовки засуджених осіб до звільнення має охоплювати збір та аналіз повної інформації про засудженого, який має звільнитися (вивчення його характеристик, особової справи, медичної картки тощо); знайомство із його сім'єю й оточенням; бесіду-знайомство з особою (з'ясування індивідуально-психологічних особливостей, мотивації подальшої поведінки, характеру стосунків з батьками, міркувань щодо освіти, майбутньої роботи тощо); розробку індивідуальних діагностичних карт; складання індивідуальної програми реабілітації для успішної адаптації до життя в суспільстві, підбір методів втручання (засобів впливу на свідомість, почуття, волю); складання плану соціального супроводу; розробку та проведення тренінгів з питань цінностей, досвіду та стимулювання розвитку позитивних рис характеру, подолання особистих комплексів [2].

¹ Кримінально-виконавчий кодекс України : закон України від 11.07.2003 № 1129-IV : ред. від 04.11.2018.

² Положення про програму диференційованого виховного впливу на засуджених «Підготовка до звільнення» : затв. наказом М-ва юстиції України від 16.05.2016 № 1418/5 : ред. від 08.01.2019.

Таким чином, здійснюючи підготовку до звільнення, до уваги слід брати потреби осіб, які готуються до звільнення: правові, пов'язані із правовим статусом і становищем засудженого; соціальні, які визначаються місцем і статусом особи в соціальному середовищі; потреби, пов'язані зі здоров'ям, які обумовлюються станом фізичного та психічного здоров'я особи; комунікативні, які визначаються рівнем соціальних ролей і відносин особи; потреби, пов'язані із самовизначенням та самореалізацією [3, с. 58–65].

Однак досвід професійної діяльності в системі виконання покарань дає підстави стверджувати, що дієвий механізм підготовки засуджених до звільнення нині відсутній, насправді зводиться до формальних заходів та передбачає обопільну незацікавленість як самих засуджених, так і персоналу установ виконання покарань. Засуджені, опинившись у соціальній ізоляції, звикають до вимушеного державного піклування та в подальшому втрачають бажання й готовність до самостійної організації свого життя (зі слів засуджених: «Тут добре, бо про мене думають», «А що мені роботи на волі?», «Де мені взяти роботу та житло?», «Їсти дають вчасно, тепло спати, що ще треба?») тощо. Персонал установ виконання покарань, у свою чергу, не зацікавлений у наданні допомоги та найчастіше формально ставиться до підготовки засуджених перед звільненням.

Ця картина зумовлюється таким спектром проблем:

- перебування у місцях позбавлення волі накладає відбиток на особистість засудженого, особливо на його психічне здоров'я;
- повторне набуття соціальних навичок передбачає усвідомлене повернення до нормативності життя, роботу над собою та докладання титанічних зусиль;
- оточення не завжди готове до безумовного прийняття людини, яка потрапила у конфлікт зі законом, хоч і зазнала покарання, найчастіше ненавмисне соціальне таврування обумовлює лише погіршення зміни поведінки цієї особи;
- нинішні інструменти допомоги засудженим є залишками радянських часів і потребують покращення відповідно до сучасних європейських стандартів;
- відсутня дієва система санкцій і заохочень персоналу установ виконання покарань, які опікуються підготовкою засуджених до звільнення.

Ураховуючи вищезазначене та з метою розкриття особливостей показників соціально-психологічної готовності засуджених до

звільнення та виявлення специфіки їх тенденцій до подальшої самокерованої правослужняної поведінки, ми у жовтні 2018 р. провели емпіричне дослідження за допомогою авторської анкети «Соціально-психологічна готовність засуджених до звільнення».

Дослідження реалізовувалося на базі установ виконання покарань Центрально-Західного міжрегіонального управління з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції України. У ньому взяли участь 118 осіб чоловічої статі віком від 20 до 55 років, засуджені за статтями 185, 186, 187, 121, 122, 307, 309, 115 Кримінального кодексу України, яким до звільнення залишилося менше 6 місяців.

Дослідження проводилося за допомогою анкети, яка містила 22 запитання з варіантами відповіді, з яких 19 запитань стосувалися показників готовності засуджених до звільнення. До цих показників було віднесено такі: когніції (суб'єктивна оцінка сумірності покарання та злочину, майбутні життєві плани, думки про наслідки власного вчинку), емоції (страхи та побоювання, ставлення до життєвих подій і змін, підтримка близьких та рідних) і рефлексія (усвідомлення своїх професійних та особистих досягнень, уподобання, саморозуміння змін).

Результати дослідження

За результатами анкетування було з'ясовано, що 16,95 % засуджених вважають, що позбавлення їх волі було несправедливим. Ми розуміємо, що частина осіб могла бути засуджена через судово-слідчу помилку. Однак зазначений показник є досить кричущим і провокує поміркувати над дієвістю інституту покарання та над тим, чи завжди соціальна ізоляція сприяє усвідомленню своєї провини й наслідків учинення дій. Саме феномен рецидивізму підтверджує, що позбавлення волі не на 100 % є «панацеєю» від соціальних викривлень із подальшим настанням правової відповідальності.

У продовження визначення особливостей когніцій засуджених ми виявили, що 25,42 % респондентів переконані, що «тоді вчинили правильно», відповідаючи на запитання «Як змінилося Ваше ставлення до злочину, за який Ви були позбавленні волі?», а 22,88 % вважають, що хоча «все залежало від мене», «я б нічого не змінював». Ці показники засвідчують, що режимна соціальна ізоляція провокує озлобленість на світ, тому обов'язково має передбачати постійне психологічне супроводження засуджених – як від початку

прибуття в установу виконання покарань, так і до моменту, а бажано і певний час після їх звільнення. Якщо говорити конкретніше, то заходи доцільно розпочинати за 3 місяці до виходу з установи виконання покарань і продовжувати 3 місяці після цього, оскільки саме цей період є найбільш небезпечним щодо вчинення повторного правопорушення.

На запитання «Як у цілому Ви ставитеся до людей, які порушують закон та вчиняють злочини?» 45,76 % респондентів відповіли, що «Це їхня особиста справа», 38,14 % – що «Так складаються обставини, таке життя» і лише 14,41 % «виражають незадоволення, оскільки це неприпустимо». Тобто життя в умовах ізоляції провокує до розмірковування над екстернальністю й особистісного виправдання власних дій.

Цікавим виявився той факт, що 43,22 % засуджених абсолютно «не турбує думка про те, що суспільство може їх не прийняти, тому що вони були засуджені до позбавлення волі», а 16,95 % відповіли, що їм «байдуже». Таким чином, майже половина опитаних засуджених відкидає будь-які хвилювання з приводу можливого неприйняття їх суспільством, що можна пояснити самим механізмом ізоляції, коли «бажане видається за реальне».

Запитання «Які емоції у Вас виникають, коли Ви розмірковуєте про перші дні життя після звільнення?» дозволило виявити, що у 61,68 % засуджених виникають радість і щастя, у 22,88 % – гнів, роздратування і злість, у 11,86 % – неспокій, у 3,39 % – страх. Як видно з отриманих даних, сукупно у 38,13 % опитаних наявні ознаки тривоги та хвилювання перед звільненням.

Попередні показники знайшли своє підтвердження та пояснення у відповіді на запитання «Які у Вас плани на майбутнє після звільнення?». Як виявилось, 33,05 % засуджених «не мають планів на майбутнє». Цей відсоток осіб є досить великим, тобто більше третини засуджених мають викривлене уявлення щодо перспектив подальшого життя, що жодним чином не сприяє їх виправленню, ресоціалізації та поверненню у суспільство після відбування покарання.

Як зазначили самі засуджені, коли вони думають про своє звільнення, у 30,50 % виникає страх перед новим життям на волі, у 9,32 % – страх бути неприйнятими у суспільстві, у 7,63 % – повернутися до минулого. Зазначені відсотки достеменно підтверджують необхідність підготовки засуджених до звільнення й акцентують увагу на векторах допомоги.

На запитання «Які досягнення Ви здобули за період відбування покарання?» 47,46 % респондентів зауважили, що стали кращою людиною; 24,58 % – що не мають жодних досягнень; 16,95 % – що отримали освіту; 8,47 % – що знайшли друзів. У порівнянні з попередніми даними досить насторожуючим є останній показник за цим запитанням, оскільки місця позбавлення волі передбачають відбування покарання, але жодним чином не появу нових друзів.

Аналізуючи відповіді на запитання «За період відбування покарання чи виникали у Вас непередбачувані складні життєві обставини?», констатуємо, що 35,59 % засуджених повідомили, що такі обставини у них виникали, наприклад погана звістка з дому; 24,58 % відзначили, що у них виникав спонтанний конфлікт в установі; для 11,86 % осіб непередбачуваною складною обставиною була грошова заборгованість. Тобто соціальна ізоляція не передбачає депривацію особистого життя та простору, буденність в установах виконання покарань накладає свій відбиток на соціально-психічний стан особи, яка перебуває у конфлікті зі законом.

Говорячи про можливість забезпечення сфер своєї життєдіяльності, 71,19 % респондентів відмітили, що за час перебування в установі не змінили вподобання та зацікавленості, а у 21,19 % з'явилося нове хобі, зокрема футбол, теніс тощо. Саме підготовка до звільнення прямо пропорційно зумовлюється орієнтацією самої особистості на готовність до відновлення соціального статусу та повторного входження в суспільний простір.

Поряд із власним бажанням самих засуджених велику роль відіграють близькі та рідні, саме їхня підтримка є тим лакмусовим папірцем, який допомагає персоналу установ виконання покарань коригувати процес підготовки до звільнення. Зокрема, 70,34 % засуджених зауважили, що мають родичів і спілкуються з ними, серед них 51,69 % після звільнення планують проживати із сім'єю.

На запитання «Від кого Ви отримували найбільшу підтримку під час відбування покарання?» 50,85 % засуджених відповіли, що від персоналу установи виконання покарання, 38,14 % – від родичів, 8,47 % – від інших засуджених. Підтримка передбачає зміцнення віри в можливість кращого життя після звільнення та надання доступу до емоційної допомоги.

На запитання «Як Ви оцінюєте свої шанси на працевлаштування після звільнення?» 53,39 % засуджених осіб відповіли, що обов'язково працевлаштуються, 38,14 % взагалі «не

планують працювати», а 8,47 % переконані, що знайти роботу засудженому нереально. Разом із тим 49,15 % респондентів вважають, що їм допоможуть працевлаштуватися навички, які вони отримали в установі під час відбування покарань, 35,59 % осіб вважають навпаки, що не допоможуть, а 14,04 % засуджених зауважують, що вони не набули жодних навичок під час відбування покарань.

На запитання «До чого необхідно готувати засудженого перед звільненням?» 46,61 % респондентів відповіли, що до «життя у суспільстві», 22,03 % – до «зустрічі з сім'єю», 19,49 % – до «чесної праці», а 11,02 % засуджених переконані, що вони готові, що їм допомогли «змінитися та саморозвиватися». Отримані нами дані демонструють, що засуджені усвідомлюють, що їм потрібна допомога у підготовці до звільнення, й окреслюють проблемні орієнтири, які варто обговорювати під час проведення соціально-психологічної роботи.

Якби у засуджених була можливість змінити умови відбування покарання, то, з їхніх слів, 44,07 % змінили б побутові умови, 43,22 % нічого б не змінювали, а 12,71 % змінили б ставлення адміністрації. Дивним є той факт, що більшість засуджених до умов відбування покарання відносить лише побут і відкидає соціально-психологічний комфорт.

На запитання «Навчання яких навичок сприятиме моєму майбутньому?» 33,90 % респондентів відповіли, що це «контроль емоцій та почуттів», 21,19 % – «спілкування з рідними та друзями», 16,95 % – «уникнення можливих правопорушень», 15,25 % – «пошук роботи та житла». Тобто засуджені самостійно визначають перелік тематик для роботи: подолання негативних емоцій, розвиток комунікативних умінь, формування прокримінального мислення, навчання навичок саможиттєдіяльності тощо.

На відкрите запитання «Якщо у Вас виникнуть проблемні питання або труднощі після звільнення, вкажіть назву організації (установу) або людину, до якої Ви звернетесь за допомогою» засуджені не змогли дати чітку однозначну відповідь. Вони відмічали тільки сферу проблемних питань, у якій можуть виникнути труднощі, але організацію, установу чи людину, до яких звертатимуться по допомогу, вказати не змогли. Це означає, що засуджені мають інформаційний дефіцит і перед звільненням потребують компетентної підтримки та роз'яснень своїх прав та обов'язків.

Як зазначалося вище, вибірку склали особи, засуджені за різні види злочинів, зокрема в

переважній більшості особи, засуджені за крадіжку (ст. 185 КК України), грабіж (ст. 186), умисне вбивство (ст. 115) та умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 121). Для виявлення відмінностей між показниками соціально-психологічної готовності засуджених до звільнення ми порівняли дані таких груп: перша група – особи, засуджені за крадіжку, друга – за грабіж, третя – за умисне вбивство, четверта – за умисне тяжке тілесне ушкодження. Виділимо найбільш значимі відмінності між групами.

Суттєвий відсоток респондентів вважає справедливим позбавлення їх волі, а саме, так вважають 76,47 % респондентів першої групи та 83,33 % другої групи, 87,5 % третьої групи і 81,82 % четвертої групи.

На запитання «Як змінилося Ваше ставлення до злочину, за який Ви були позбавлені волі?» респонденти першої (64,71 %), другої (54,17 %), і третьої (62,5 %) груп у переважній більшості відповіли, що усвідомили свою провину, але більшість респондентів четвертої групи (45,45 %) зазначила, що все залежало не від них.

На запитання «Як у цілому Ви ставитеся до людей, які порушують закон та вчиняють злочини?» переважна кількість осіб, засуджених за грабіж (41,67 %), умисне вбивство (50 %) й умисне тяжке тілесне ушкодження (45,45 %), вважає, що це їхня особиста справа, проте більшість засуджених за крадіжку (47,18 %) вважає, що так складаються обставини.

Цікаво, що 47,18 % осіб, засуджених за крадіжку, 29,17 % засуджених за грабіж і 62,5 % засуджених за умисне вбивство турбує думка про те, що суспільство може їх не прийняти, тому що вони були засуджені до позбавлення волі. І навпаки, 45,45 % засуджених осіб за умисне тяжке тілесне ушкодження відповіли, що їх ця думка не турбує.

Коли засуджені розмірковують про перші дні життя після звільнення, то в осіб, засуджених за крадіжку (73,53 %), а також за грабіж (45,83 %) та умисне вбивство (62,5 %), найбільше виникають емоції радості та щастя. У засуджених за умисне тяжке тілесне ушкодження частіше виникають емоції гніву, роздратування та злості (45,45 %). Отримані дані підтверджуються науковими дослідженнями, які засвідчують, що заподіяння тяжких тілесних ушкоджень детермінується підвищеним рівнем агресії [4].

79,41 % респондентів, засуджених за крадіжку, 54,17 % засуджених за грабіж і 87,5 % засуджених за умисне вбивство, вважають, що після звільнення на них чекає нове щасливе

життя, порівняно з 54,55 % осіб, засуджених за умисні тяжкі тілесні ушкодження, які не мають жодних планів на майбутнє.

У засуджених за крадіжку (35,29 %), грабіж (29,17 %), та умисне тяжке тілесне ушкодження (54,55 %) більшою мірою переважає страх перед новим життям. У засуджених за умисне вбивство найбільше переважає страх бути неприйнятими соціумом (25 %) та страх повернення до минулого (25 %). Отримані дані підтверджуються тим, що суспільство дуже неоднозначно ставиться до осіб, засуджених за вбивство, не відкидаючи тезу, що той, хто позбавив життя людину одного разу, може це повторити.

Відповідно до результатів анкетування найбільшу підтримку під час відбування покарання отримували від родичів особи, засуджені за крадіжку, – 47,09 % осіб, за умисне вбивство – 50 %. Засуджені за грабіж найбільшу підтримку отримували від персоналу установи виконання покарань – 62,5 % осіб. Також зазначимо, що засуджені за умисне тяжке тілесне ушкодження найбільшу підтримку отримували як від родичів – 45,45 %, так і від персоналу установи виконання покарань – 45,45 %.

На запитання «Як Ви оцінюєте свої шанси на працевлаштування після звільнення?»

61,76 % засуджених за крадіжку та 62,5 % засуджених за умисне вбивство відповіли, що обов'язково працевлаштуються; разом із тим 58,33 % осіб, засуджених за грабіж, і 45,45 % засуджених за умисні тяжкі тілесні ушкодження зазначили, що не планують працювати, а 45,45 % засуджених цієї ж групи зауважили, що обов'язково працевлаштуються.

Найбільша частина респондентів, засуджених за крадіжку (52,94 %), за умисне вбивство (62,5 %) та за умисні тяжкі тілесні ушкодження (45,45 %), вважає, що готувати засудженого перед звільненням необхідно до життя у суспільстві, тоді як 37,5 % засуджених за крадіжку зазначають, що готувати слід до чесної праці. Парадоксально, але отримані дані підтверджують, що засуджені розуміють детермінанти власної поведінки, які призвели до відбування покарання. І саме тут усвідомлюємо, що «психологічна неготовність до нового життя може призвести до скоєння чергового злочину як умисно, так і з необережності» [5, с. 18].

Обговорення результатів

Сукупний розподіл рівнів розвитку показників соціально-психологічної готовності засуджених, які готуються до звільнення, показано в таблиці 1.

Таблиця 1

Показники соціально-психологічної готовності засуджених до звільнення, %

Показник / Рівень розвитку	Високий	Середній	Низький
Когніції	31,35	49,15	19,49
Емоції	53,38	30,51	16,10
Рефлексія	43,22	19,49	37,28

Отримані дані засвідчують, що засуджені лише емоційно готові до звільнення (53,38 %), вони його чекають і мріють про те, що все в їхньому житті складеться якнайкраще. Однак більша частина опитаних посередньо розмірковує про своє майбутнє (49,15 %), насправді вони його не бачать, прагнуть, але не розуміють, що робити після звільнення (37,28 %).

Під час підготовки засуджених до звільнення варто враховувати індивідуальні потреби засуджених, показники їх готовності до звільнення та ризики вчинення повторного правопорушення. Заходи доцільно розпочинати за 3 місяці до виходу з установи виконання покарань та продовжувати 3 місяці після цього. З метою систематизації та усвідомлення засудженими власного майбутнього їм необхідно надавати соціально-психологічну підтримку, будувати взаємодію з ними на засадничих принципах клієнто-орієнтованого та реабілітаційного підходів, проводити бесіди

щодо їх правових і соціальних можливостей, а саме безоплатної правової допомоги та соціального патронажу. Особливу увагу необхідно приділяти допомозі у складанні індивідуального плану дій після виходу з установи виконання покарань.

Ураховуючи викладене вище, вважаємо за вкрай необхідне доопрацювати чинну державну програму підготовки засуджених до звільнення з урахуванням показників їхньої соціально-психологічної готовності. Також ми переконані у доцільності фахової підготовки на базах навчальних закладів і центрів персоналу органів та установ виконання покарань, які здійснюватимуть соціально-психологічний супровід засуджених осіб, яким до звільнення залишилося менше 6 місяців.

Висновки

Узагальнюючи результати дослідження, констатуємо, що нинішня система підготовки

засуджених до звільнення потребує вдосконалення шляхом урахування особливостей когніцій, емоцій та рефлексії як показників соціально-психологічної готовності засуджених до звільнення. Отже, перспективи подальших досліджень полягають у такому вдосконаленні діагностичного інструментарію, спрямованого на виявлення соціально-психологічної готовності засуджених до звільнення; реаліза-

ції емпіричного дослідження з метою систематизації й обґрунтування факторів соціально-психологічної готовності до самокерованої правослужняної поведінки засуджених, яким до звільнення залишилося менше 6 місяців, внесенні дієвих пропозицій до чинної державної програми підготовки засуджених до звільнення.

Список бібліографічних посилань

1. Романов М. В. Звільнення від відбування покарання : навч. посіб. Харків : Права людини, 2012. 112 с.
2. Проскура В. В. Технології соціальної адаптації чоловіків, які звільняються з місць позбавлення волі : автореф. дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.04. Запоріжжя, 2008. 16 с.
3. Беца О. В., Кушнірова Т. В. Постпенітенціарний патронаж (Соціальна адаптація осіб, які відбули кримінальні покарання). Київ : Леся, 2014. 259 с.
4. Григор'єва О. В. Агресія та її прояв у злочинах насильницької спрямованості : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Запоріжжя, 2017. 23 с.
5. Бінковська А. В., Седнев В. В. Складнощі засуджених після звільнення. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2014. Вип. 6, т. 1. С. 16–21.

Надійшла до редколегії 11.03.2019

БАРАШ Е. Ю., БОЙКО-БУЗЫЛЬ Ю. Ю., ЧИЧУГА М. М. СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ГОТОВНОСТЬ ОСУЖДЁННЫХ К ОСВОБОЖДЕНИЮ

Представлены обобщённые результаты теоретико-эмпирического исследования показателей социально-психологической готовности осуждённых, которым до освобождения из мест лишения свободы осталось меньше 6 месяцев. Обоснована необходимость улучшения существующей государственной программы подготовки осуждённых к освобождению.

Ключевые слова: осуждённый, наказание, освобождение, когниция, эмоция, рефлексия, социально-психологическая готовность.

BARASH YE. YU., BOIKO-BUZYLYU. YU., CHYCHUHA M. M. SOCIO-PSYCHOLOGICAL READINESS OF CONVICTS FOR RELEASE

The social institutions of punishment and release have been studied. The essence of the release as the process of completing the influence on the convicted person with the purpose of his return to social and normative life in society has been revealed. The spectrum of problems of preparing convicts for the release has been outlined. The authors have specified the weaknesses of the current state program for preparing convicts for the release.

In order to reveal the peculiarities of the indicators of socio-psychological readiness of convicts for the release (cognition, emotion, reflection) and to identify the specifics of their tendencies towards further self-directed obedient behavior after being released, the authors have presented generalized results of the empirical study carried out with the help of the authors' questionnaire "Socio-psychological readiness of convicts for the release". The research was implemented on the basis of state institutions of the penal system, namely, in the correctional colonies of the Central-West Interregional Department for the execution of criminal penalties and probation of the Ministry of Justice of Ukraine. 118 male respondents aged 20 to 55 years sentenced under the Articles 121, 122, 115, 185, 186, 187, 307 of the Criminal Code of Ukraine, who had less than 6 months left before the release, participated in the study.

The authors have emphasized on the expediency of developing a program for preparing convicts for the release, taking into account indicators of socio-psychological readiness, and on the objective need for professional training of personnel of penitentiary agencies and institutions that will carry out socio-psychological support of convicts who have less than 6 months left until their release.

Key words: convicts, punishment, release, cognition, emotion, reflection, socio-psychological readiness.